

retbe kerülnek, amellyel nehéz mit kezdeni. Mert egyrészt örülni izgalmas egy megszállott (lám, már megint), ám erősen autoriter hajlamú művész–ügyvezető–társadalomjobbító fiatalember portréja, de azt már nem vagyok hajlandó elhinni, hogy ez az egyébként világot látott, okos ember akkora marhaságra tenné fel az életét, hogy létrehozzon egy privát kísérleti emberkertet a Mátrában, és ezt ráadásul olyan pancser módon valósítja meg, ahogyan az a regényben olvasható. Ilyen nincsen.

Az a benyomásom, hogy Gerőcs nem bízik abban, hogy kellően izgalmasak és érdekesek a történetei mindenféle abszurd elem vagy fordulat nélkül, és ezért kell például a boszorkány-szál is. Szerintem azonban ezek inkább megterhelik a történetet, elkezdik a hitelességét. És ez azért kár, mert különben egyetértek Bazsányi Sándorral, aki szerint „Gerőcs lefegyverző látás- és ábrázolásmódjában mindvégig érzékelhető annak lehetősége, hogy *valami igazán nagyszabású* szülessen ebben az egyre jelentősebbnek bizonyuló regényírói műhelyben”.³

CSEHY Zoltán

A gondolat, mint mindig, most is jól néz ki

(Nádasdy
Ádám:
Jól
láthatóan
lógok
itt.
Magvető,
2019)

Hogyan lehet a fenyegető halál botrányát kifejezni pátosz és önsajnálattal, kéjelgő barokk drasztikum és vallási tételesség nélkül, miközben erre is, arra is természetes hajlamunk lenne? Például úgy, ahogy Nádasdy Ádám teszi: a tragikum és a komikum intellektuális sakkjátszmáinak költői dokumentálásával. Nádasdy új kötetében még a talajvesztés is elsősorban „csak” perspektíva-váltást jelent, az ironia alulnézetét, mely olyan pillanatfelvételek

létrejöttét segíti elő, melyek más léthelyzetben aligha hatnának ennyire. Nádasdy úgy beszél a test botrányáról, mintha egy mennyei kávéházban csevegne róla, kissé kosztolányisan, kissé dantésan, mintha csak felhívták volna egy teára, hogy mondja már el, mitől olyan tragikusan gyönyörű a földi szerelem, a romló hús vágya, hogy mitől kap lángra a gyújtózsínór, mert ezek a dolgok az örök istenszerelémmel eltelt, a démoni küzdelmekről szabad lelkek számára már felfoghatatlanok.

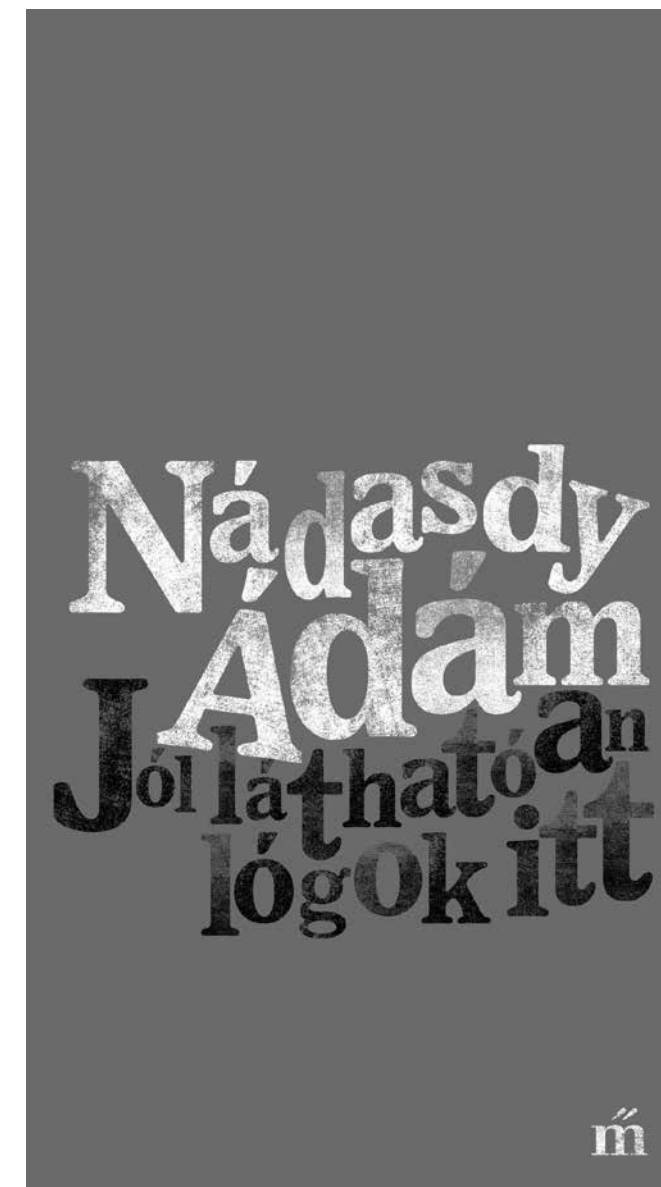
Az én folyamatos pozicionálása, a szerepkerítéstől való szabadulási lehetőségei kezdettől hangsúlyosan vannak jelen ebben a költészetben: a szerepekből csak újabb szerepekbe vezet az út. E kötetben Nádasdy pl. saját nem létező gonoszágát hiányoló törpeként, rugalmas polgárként, illetve önmaga állatorvosaként is megjelenik. Az én mindig a másik szemzőgéből látszik, a másokban vagyunk jelen, a másokban megragadható, elképzelt jelenlétünk viszont az énképünk részévé válik. Ehhez a szereptükör-játékhoz ugyan különféle retorikák társíthatók, a más, a folytonos másság (a „hibás darab” régóta rezonáló poétikájának) szereplehetőségei azonban limitáltak. Nádasdy számára az agressziótól, a sérelemtől való folyamatos félelem az egyik legdominánsabb életérzés, ezért a megértés nála az énben rejlő védekezési mechanizmusok felismerésére fókuszál, sőt az önmegértési kísérletek eredményeit beépíti a túlélési stratégiákba. Nádasdy mégsem pszichologizáló költészetet művel: a fogható, a tapasztalati, a környezeti és az érzékelhető apróság, a marginális jelenlét példatárára hagyatkozik, hiszen csak a konkrétum vezet el a felismerésig, a sokszor szinte anekdotává fejlesztett helyzet a példázat magánhasznosításáig. „A bohócot nem bántják, csak kicsit / elundorodnak” — írja a kötet egyik összegző versében, s mintegy jelzi is az agresszióval szembeni alappozicionálást, a humor semlegesítő, lefegyverző erejét.

Ez a humor a kötetben is jelen van, de sokkal erősebb az a minőség, amit önvédelmi kedélyességnek nevezhetnénk: önmagához kíméletlen, az olvasóval szemben barátságosan, sokszor szinte ijesztően intim ez a hangnem, közünk lesz a szöveghez, a sorok beletrafálnak a sebezhetőségünkbe. De a legjellemzőbb az, hogy tátott szájjal bámuljuk a közvetlenséget, a közlékenység retorikai bravúráját, mely ugyanakkor minden hagyományos értelemben vett képalkotói, szöveggenerálási bravúrral és dekorációval leszámol, csodáljuk a célratörő gondolati egyszerűséget. Nádasdy új verseinek zöme természeti kincs: akár egy-egy kézhez álló folyami kavics vagy egy marék homokban csillanó aranyrög, egy-egy tengersóban tartósított furcsa kagyló. Nádasdy kedélyesen komoly, mondhatni, kedélyesen tragikus: a pátoszt minduntalan semlegesíti, a versből egyszerűen kiszippantja az efféle készletességeket, megfékezi a többletjelentésekben tobzódni vágyó nyelvet, ebben a tekintetben halálosan antiposztmodern. Pontosan akar beszélni, és csak redukáltan hiszi el, hogy ezt a nyelv műveli helyette.

Ezúttal odáig megy, hogy saját költői módszerét, a poentírozós, allegorikus–anekdotázó versépipítkezés technikáját is kéri-lehetetlenül kifigurázza. Az *Úgyhogy tovább gondolom* című vers

ezt remekül példázza. A szöveg nyitó struktúráiban elképzelt egy fényes, simulékony jövőt („költő leszek”, „megtanulok focizni”, „lesz barátom”), majd a „kudarcc” után a „sértődött” pozícióját veszi fel. Itt lép be a metaforikus terjeszkedés lehetősége: „inkább sértődött leszek, / akinek minden járna, csak az élet, / elfelejtette konnektorba dugni.” A potenciális működésre maximálisan alkalmas, ám mellőzött, a tudás, a fegyelem és a szorgalom elektromosságában csodákra képes én képzetköre azonban nem bontakozik ki. Ehelyett gondolati–verstechnikai destrukció következik: „De sajnos elröhögtem magamat, / hogy mindenről a dugás jut eszembe.” Ez a „bohócos” menekülési útvonal, ez a kétségbeesett groteszk szakasz vezet el a totális leszámolásig, mely azonban korántsem marad meg a komikum szintjén, hanem ismét pátosztalan magasba ragadja a költemény ívét, egy újabb metaforába: „Nincs pátosz, nincs sértő, nagy vereség; / cipekedünk a kijárat felé.” Ez a különleges pulzálás a kötet egyik legizgalmasabb vonása: az alantas-emberi és a patetikus-emberi, a tragikus és a komikus versengése a létsummázat hagyomány pályáin. Ez lenne a komolyság „közepes, de közben azért elég rendes” szintje, amelyről egy másik vers beszél? Nádasdy mintha sokkal inkább a komolyság és a komolytalanság határainak kijelölhetetlenségével játszana. Már a kötet címe is ilyen: *Jól láthatóan lógok itt*. Legalább három jelentéstudajdonítási aspektus is játékba vonódik: a hagyományra kacsintva talán a villoni, az okulásul közszemlére tett akasztottak középkori humora (*Az akasztottak balladája*), a „gaztevő” létezés „balladái” befejezése. Az akasztottakkal Villon verse szerint az igazság és a hatalom bánt el (legalábbis Szabó Lőrinc fordítása szerint): a cserzett, lógó tetemek a szánalomra apellálnak, arra, hogy az ember önsorsába épített pozitív értékei révén saját üdvözülését segíti elő. Nádasdy világában az igazság („Kell-e mások igazába bújni?”) és a hatalom sokféle igazságot és hatalmat jelent, a beépített és beépítendő üdvözítő értékek kozmikus–eszkatologikus súlya is bizonytalanabb, mint Villon világlképében. A betegség, az öregség közszemlére tesz: empátiát és szánalmat követel, a hatalmat egyetlen fókuszra transzformálja, az addigi létezésről számadást készít, az önmegítéléstől a végítéletig tartó utat szinte egyszerre véli átlátni.

A lógás érthető úgy is, mint valami komoly vagy kötelező dolog helyett semmittevéssel töltött szabadidő vagy a szabadidő tett idő tere: a heteronormatív térben kiszabott köteleességek „elmulasztása”, pótlása, a költő-lét státusza. És a lógás, mint ahogy a nyitó versben szembeütő, lehet a semmibe tartottság egzisztenciális ösrzése is. A lógás kontextusa „hideg és világos”. Mintha a zuhanó Ikarosz kapaszkodott volna meg egy felhőben, s elfelejtette volna, mit is akart tulajdonképpen, örül, hogy ennyivel megúsza saját természetellenes arcatlanságát, az embermadárlét botrányát. Nádasdy azonban merészebb lesz, mint eddig valaha volt, és a lógás haláléffektusától tartva, a felhőmutatvány minimális sikerével számot vetve ismét bölcséleti regiszterekbe ragadja a verset: „Kell-e mások igazába bújni, / mint használt fészket használó madár?” A tudás- és normaátörökítés, a hagyományhasználat ilyen nyílt konfliktusként ritkán

jelent meg nála korábban. Sokkal jellemzőbb volt az az alapállás, mely *Az arisztokraták* című versben éled újjá: „Én polgár vagyok, anyagom rugalmas, / útésnek, használatnak ellenáll”. Az arisztokrata-lét teljesebb, de törékeny, önmegvalósító és hősi. És ami a legfőbb: kerek és kész egész, legalábbis, ahogy más létformák viszonylatában tűnhet.

A lét, az élet szavak rizikós versbeírására nem kell kitérni: Ady után különösen nem, a nagy kezdőbetű amúgy is tiltott. Nádasdy nem fél a szótól, főként, ha a folyamatosan odaképzelt ellentétpárjának árnyékában teremt inerciarendszert. Ez a zárlat lelepleződésként jelenik meg ebben a versvilágban, mintha a tragikum elkerülhetetlen sztriptíz lenne, az ellentétpár „elcsépel” tagjának ideje után kített szégyenletes pont, valami, ami nem természetes, de mégsem lehet eléggé megstilizálni, nincs elég

³ BAZSÁNYI Sándor: *Minden regény így kezdődik*, Élet és Irodalom, LXII. évfolyam, 46. szám, 2018. november 16.; elérhető: <https://www.es.hu/cikk/2018-11-16/bazsanyi-sandor/minden-regeny-igy-kezdodik.html>.

manierizmus hozzá. Nádasdy remekül leplezi le a lét, az élet folyamatos feltételekhez kötöttségét, hogy önmagában nincs, hogy értelmetlenségében is funkcionális, mint egy-egy színpadi szerep. A *Vízisi* című vers pontos látélete az életben rejlő vitalitás kiszámíthatatlan abszurditásának: víziszíni csak bizonyos sebesség elérése után, közben lehet, mihelyt ez megszűnik, kiragyog a teljes értelmetlenség, nevetséges hasonlatokba fullad a komikus tehetetlenség. De ki húzza a víziszínt? A bergsoni élan vital dinamikus ontológiája, vagy egyszerűen a keresztény isteni örökévalóság személyre szabott ereje, melyben végeredményben mégsem az egyed, az egyén számít, hanem az egységes emberi?

„Az élet peremén / nem álldogáltam” — mondja a *Se fehérek, se fekete* című „kosztolányis” számadásszöveg, hogy groteszk csattanóba robbantva készítsen elő a szerencsés, veszteséggel járó túlélések metaforikus játékerét: a létezés folyamata csak látszatra szakadt meg, mert életbe lépett „a félbevágott / giliszta bámulatos éledése”. Ez nyilvánvalóan nem ekvivalens az örökléttel: a „feltámadás” lehetősége fokozatosan a létszorogtatottság stimulátorává válik. Fontos a tekintet mozgása is: immár lenni vagyunk, a földigiliszták világában (Per Olov Enquist például a nagy mítoszokat is ebbe a közegbe látta bele). A vízisi felszín-illúziója után ez radikális váltás, de meg kell szoknunk, ebben a kötetben jobbra minden lefelé tart, az utolsó előtti vers (*Végül meguntam*) is ide konkludál: „És különben is, / a bokámra tekeredett a hínár”.

A mesterek, elődök is előkerülnek: ezek a portrék afféle alkalmi felkérésre született viszonypontversek. Arany Jánostól Nádasdy ezt tanulta: „Nem a robbanás kell: fontosabb a kontroll, / ne a kabátról írk, inkább csak a gombról”. A teljesség helyett a finom részlet (nem tudatosított teljessége), az ellenőrzött, megregulázott nyelv képzete. Arany mint nehezék és ór: csak semmi elszállás, semmi eltúlzott póroság. Adyval nagyobb a baj: messze világít „valami”, de „megöregedett”, akár a megpillantott vagy megsejtett Úristen, akit Nádasdy egyik remek versében, *A testemet határozottan elveszi* címűben leválaszt magáról, illetve akit úgy pozicionál, mint aki az emberszemémben elvégzi a szelektív hulladékgyűjtést. Van ebben valami mélyen ironikus és sötéten drasztikus dantei bugyoretika. A lényeg mégis az én és az Isten közti aktuális kapcsolat felszámolódását célozza meg, de még a helyettesíthetőséget vagy a változás esélyét se villantja fel. Ady természetesen tökéletes ellentéte Nádasdynak: de hogy is lehetne rokon egy ekkorára hizlalt messianisztikus hiperegő, mely nem hagyja „szóhoz jutni azt, aki kicsi”, aki mindenre monomániákus hévvel és redukált nyelven azt válaszolja: „vér meg én meg új”? Ady öngyilkos versvilága a költői statisztika lexikális ketrecében őrzőgő én mindenható őstienségét példázza, léte a Nádasdy-féle líra tereit beárnyékoló historikus bakancstalpéhoz hasonlatos. Nádasdy törekény világát pár begyakorlott rutinmozdulattal taposná szét, ahogy egy bogarat szokás. Nádasdy énje totálisan rugalmassá tett alapanyag, nem emelkedik („maga a magasság nem érdekes”), sokkal inkább megfigyel, variál, védekezik, belefér a neki kiszabott mulékony, olykor ké-

nyelmetlen, máskor boldog „polgári” testbe („Én nem akarom Istent provokálni”, „Én jól érzem magam a padló közelében”).

Babits Mihály zenitális, ritmikusan tekerődő verskigyói fantasztikus leleménnyel jelennek meg az *Önismereti sláger* című versben, mely *A Danaidák* című Babits-vers kottáját követi („[I]enn a pokol mélyén sülvé, nagy üstökben körben ülve...”). Az antik alvilági tér helyét a keresztény pokol szatirikus tere veszi át: a víztöltögetés ritmikus feleslegét a bűnlajstrom „litániája”, és a beálló univerzális csönd helyét az anekdotát lezáró poén.

A klausztrófó terek funkcionális térré válnak: a kis szekrény például „kosztolányis” rímfiókokba rendezetten alakul „univerzumma” (*Csak kirándul*). A fiók, a beskatulyázás tere, a benne található ruhadarabok pedig a létezés kosztümjei. *Az Egy fiókban* című vers mintha a fenti vers egyetlen rímfiókja lenne, melynek elemi funkciója kiszámíthatatlan következményeket gerjeszt. A fiókot ugyanis nem az ember használja, mivel ő lakik a fiókban, ő csak afféle tárolásra szoruló embermatéria. A fiók lehet bérház, kórház, belső szoba, belakható és kényszeruniverzum. A szoba bútorai, akárcsak a szoba (legyen akár a vers első sorában felvillantott „belső szoba”) a nagy kiismerhetetlené, a hatalomé, a kiszámíthatatlané, a halálos vagy éppen érzéki kíváncsiságé: „Egy fiókban kell várni, míg kihúznak, / sőt inkább azt kell várni, hogy nehogy”.

A kötet különleges hozadékai közé kell sorolni a szerelmes versek új vonulatát is. *A Jól láthatóan lógok itt* kötet szerkezete e tekintetben hasonlít *A rend, amit csinállok* című kötetéhez, melynek szerves részét képezte *Az Úr hegedűje* című prózai vallomás, mely az elhunyt kedves emlékének megidézésével párhuzamosan világossá tette a Nádasdy-féle szerelmi-érzelmi-kapcsolati lírai nemi erővonalait. E kötet is tartalmaz vallomást: *Az igazi Márk-változat* egyszerre stílus Esterházy-hommage, és egyszerre referenciális kulcs a szerelmes versek referenciálisabb olvasatához. A páratlan humorú és gyöngédséggel átítatott szöveg remek látélete a szerepjátékoknak és az elfogadási rituálék irracionális varázsának.

Nádasdy — leggyakrabban metszően önironikus — ars poeticái közt különleges helyet foglal el az *Ott incselkedik* című vers, mely erősen erotizált, a gondolatot a maga korporealitásába álmódó attitűdből fut neki a témának. E vers szerint ugyanis a gondolat olyan, mint egy eszményi férfi: „A gondolatnak muszáj jól kinézni, / csak ha gyönyörű, izmos teste van, / akkor áll jól neki az egyszerűség.” A „kérdéses státuszú önuralom”-nak a gondolat kitartottjának kell lennie. Egyszerűség és kidolgozott szépség kart karba öltve jár. Az aszketikusan szemlélt gyönyörűség erejének anyaga lehet akár a vers is. *A Hogyhogy nem fájt nekik?* című szöveg az elmélyült, de megszakított, kielégületlen beszélgetést és a félbehagyott nemi aktust állítja párhuzamba. „Micsoda fájdalom, lógva maradni!” — hangzik a közös nevező. Ez a lógva maradás a kötet cím újabb értelmezési tartományát nyitja ki: a befejezetlenségtől való félelemét.

A párkapcsolati dinamika mozgásainak különösen szép dokumentuma *A reggeli* című szöveg, mely a széttartó különbségek természetességét egyetlen rítuson (*ez a reggeli*) belül mutatja be,

még hozzá úgy, hogy a privát rítusokra maga a szerelem kopírozódik rá. A szerelem nem teátrális teophaneia, nem ünnepi diadalmenet, hanem váratlanul tudatosuló felismerés: „a buszon jöttem rá: ez szerelem. / Meg is kapaszkodtam.” Néha anaforák (ezt az alakzatot Nádasdy most különösen kedveli) és rímek keretébe foglalt zengedezés (*Minden utca keskeny*), mely az erotikus izzás humorát („nézegetem és lassan szűk a nadrág”) éppúgy magába foglalja, mint a létből kikopó test barokkos naturalizmusát („megyek és közben elkopik a testem”). A *Nem is magától érkezett* című versben felbukkanó szegény paradigmaerjű: a szegény az öszinteség ikertestvéreinek hat. A vers azonban az elleplező mechanizmusok jegyében a szegényt a zavarodottság fölényes pózúra cseréli: az érzelmi kiszolgáltatottság az intellektuális kontroll agressziójának köszönhetően mindig „keres valami céljaihoz valót”. Ez a célvűség szinte perverz mértéket ölthet, ahogy a felelősségtudat is. *A Vegyen friss földet* című vers kínál ellenpontot: az elhagyott kert (imitáció), a virágládák Istenre testálása, a teremtet világ visszaszolgáltatása jogos tulajdonosának minden látszólagos célvűséget az önátadás őszinte gesztusának rendel alá.

A meztelenség mint erotikum és például az orvosi, kórházi kiszolgáltatottság kettőssége, illetve a költői kitérültség mértékének metaforikus megfogalmazása a kötet egész szövegtestét különösen felzaklatóan, ingerlően csupaszra teszi.

Nádasdy legújabb kötetének, habár elsősorban a pusztulásról, a lefelé húzó földről szól, retorikai-poétikai értelemben „gyönyörű, izmos teste van”, és így kifejezetten jól áll neki a férfias egyszerűség.

PATAKY Adrienn

Élő szövet vagy, testtérkép

(G. István László: *Földabrosz. Magvető, 2019*)

A *Földabrosz* a Magvető kiadó néhány éve indított *Időmérték* sorozatának huszonharmadik darabja. Géher István László legutóbbi — szintén ott publikált — verseskötete (*Nem követtem el*, 2017) 2011 és 2013 között írt verseket tartalmazott, a tizenegyedik: a *Földabrosz* (2019) ezután született darabokat közöl.

A szerző a vele készült beszélgetések során *eruptív*ként jellemezte a *Földabrosz* anyagát: tehát indulatos, gyors lefolyású; a természetben ugyanakkor ezt a kifejezést használjuk a magmás, vulkáni eredetű kőzetekre is. Az eruptív kőzet tüzeredésű, rövid idő alatt keletkezik — vagyis a szónak az anyagisághoz (*matéria*) és az eredethez (*geneszis*) van köze, amelyek mindegyike a *Földabrosz* központi fogalmának nevezhető. Épp annyira jelentős a kötet korporális beágyazottsága — a földi–testi létezés kiemelése, mint az ontológiai sík — a transzcendencia, a hit és az álmok világa.

Az *anyagiság* már a címben megmutatkozik, amely egy ritkán használt, archaikus kifejezést kölcsönöz: a *földabrosz* jelentése mára olyannyira elhalványult, hogy első látásra költői szóalkotásnak tűnhet. Pedig már a 18–19. században így nevezték a térképet (a *térkép* nyelvújításkori szó), de az összetétel második része, az *abrosz* önmagában is jelenthette azt. (A magyar irodalomban megtalálható a *földabrosz* kifejezés Csokonai Vitéz Mihálynál, Pálffy Jánosnál, Mórícz Zsigmondnál vagy Gárdonyi Gézánál, sőt Juhász Ferenc egyik archaizáló versében is szerepel.) A szó líraisága továbbá játékoságában rejlik: régi jelentése révén vizuális útmutató, a valóság kicsinyített mása, de az *abrosz* valamit beborító eszközre, terítőre is vonatkozik, amelynek szemantikája az étkezést, evést, vendégszeretetet és otthonosságot is magában hordozza. Az *abrosz* mellett a *föld* előtag mint materiális, megfogható anyag nem hagyja a címet (és így a kötetet) teljesen elemelkedni a transzcendens és a víziók világába, a szóösszetételben találkozik a természetes és a kulturális szféra.

A másik említett fogalom az *eredet/geneszis*, amely alatt nemcsak (természeti) keletkezést, képződést érthetünk e kötetben. Ezenkívül a megfelelő nyelv megtalálása és kialakítása, a genetikai és a kulturális örökség, de az új élet sarjadása is kötődik hozzá. Ez utóbbi a gyerek születését, s azzal együtt a felnőtt (újja)születését is jelenti — amelynek során a személyiség új vetületének megkonstruálását követhetjük nyomon: a szülővé, apává válást. A *Földabroszban* az apa már nem külsődleges, a lírai én nem (csak) valakinek a fia: a pozíciója megváltozik, kiegészül — főként a kötet záró ciklusának áll a középpontjában az a tematika, amely a saját gyerek születéséről, illetve az azelőtti várakozásról nyújt mozaikszerű képet. Már az előző verseskötetnek is a szembenézés volt a legfőbb téje: az apa hiányának tudomásul vétele. Ez a szál fut tovább a *Földabroszban*, amelyben a személyiség alakulásának különböző stációit láthatjuk, s végül azt, hogyan válik a fiú maga is apává. A megszólított ezekben a versekben az utód lesz, mégis épp annyira szólnak ezek — akár szereplőként, akár az apával, az apa hagyatékával azonosulásként — az apáról, apától is.

A *Földabrosz* reklámszövege szerint „az érett férfikor állapottól tudósít, amikor a döntéseknek súlya, a visszaemlékezéseknek távlata lesz”.¹ Ez a meghatározás sztereotípiák közé szorítja a kötetet, mert az egy általános állapotleírással szemben éppen egyedi impressziókat nyújt, s „az érett férfikor” helyett egy-egy

¹ Lásd a kiadó honlapján: <http://kiadok.lira.hu/kiado/magveto/konyvek/foldabrosz/139472960>.